

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2010

ISSN 1654-2045

- 2010:1 Hunge kapell – Antikvarisk kontroll vid restaurering 2008-2009
Martina Berglund
- 2010:2 Älvros klockstapel – Antikvarisk kontroll vid restaurering 2009
Martina Berglund
- 2010:3 Lillhärjäbygget – Antikvarisk kontroll vid restaurering av Benladan 2009
Martina Berglund
- 2010:4 Högen – Antikvarisk kontroll vid restaurering av härbre (byggnad IX), 2009
Martina Berglund
- 2010:5 Ovikens gamla kyrka – Förundersökning av putsen på kyrkan och bogårdsmuren
Christina Persson
- 2010:6 Bröcklingberget – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftpark
Amanda Jönsson
- 2010:7 Ängersjököen – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftpark
Amanda Jönsson
- 2010:8 Exercishuset (Byggnad 16) –Antikvarisk kontroll vid fasadändring 2003
Martina Berglund
- 2010:9 Byggnad 19 – Antikvarisk kontroll vid exteriör restaurering 2005
Martina Berglund
- 2010:10 Byggnad 32 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2006–2007
Martina Berglund
- 2010:11 Byggnad 33 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2008–2009
Martina Berglund
- 2010:12 Skaftåsen-området – Kulturhistorisk karakterisering inför planerad vindkraftpark
Karl-Johan Olofsson
- 2010:13 Brynje 3:2 – Antikvarisk kontroll vid restaurering av loge 2006
Hampus Benckert
- 2010:14 Västerskucku 1:63 – Antikvarisk kontroll vid restaurering av loge 2006
Hampus Benckert
- 2010:15 Grafsgården – Antikvarisk kontroll vid restaurering av spåntak på ladugården 2004
Martina Berglund
- 2010:16 Byggnad 38 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2005 och 2007
Martina Berglund
- 2010:17 Skalspasset – Arkeologisk utredning inför exploatering av Skalspasset
Karl-Johan Olofsson

- 2010:18 Optands flygfält – Antikvarisk kontroll vid restaurering av tre hangarer, 2004
Martina Berglund
- 2010:19 Aspnäset 1:9 – Antikvarisk kontroll vid restaurering av boningshus, vedbod och kornlada 2004–2006
Martina Berglund
- 2010:20 Betelkapellet – Antikvarisk kontroll vid exteriör restaurering 2002–2007
Martina Berglund
- 2010:21 Billsta – Arkeologisk utredning av fastighet Hackås Hov 1:117, 2010
Amanda Jönsson
- 2010:22 Enafors turisthotell – Antikvarisk kontroll vid restaurering av södra fasaden 2009
Hampus Benckert
- 2010:23 Fjellmanska gravkoret - Antikvarisk kontroll vid restaurering 2003–2005
Christina Persson
- 2010:24 Ljungdalen – Arkeologisk utredning av fastighet Ljungdalen 10:34, 2010
Amanda Jönsson
- 2010:25 Bröcklingberget – Arkeologisk utredning inför vindkraftparker
Anders Hansson
- 2010:26 Exercishuset (byggnad 16) – Antikvarisk kontroll vid restaurering av tak och fasad 2008–2010
Christina Persson,

Exercishuset (byggnad 16)

Antikvarisk kontroll vid restaurering
av tak och fasad 2008-2010

Artilleristen 1, Campus A4, Östersunds stad och kommun

Christina Persson

RAPPORT – JAMTLI 2010:26
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli
Box 709
831 28 Östersund
Tel 063-15 01 00
Fax 063- 10 61 68

© Jamtli, 2010

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket Ärende nr
MS2006/02204

Omslagsbilder: Excersishuset, byggnad 15, 2010-09-06 efter restaureringens slut.
Foto: Christina Persson, Martina Berglund, Boel Melin

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
FASTIGHETSUPPGIFTERM.M.....	4
KARTA	5
SITUATIONSPLAN.....	6
MILJÖBESKRIVNING.....	7
HISTORIK.....	7
Byggnad 16 - historik.....	9
KULTURHISTORISK VÄRDERING.....	9
ANTIKVARISKT RESONEMANG.....	9
Benämning av byggnadsdelar.....	10
BYGGNADSBESKRIVNING	11
BYGGNAD 16 EXERCISHUSET/GYMNASTKSAL.....	11
Uppgifter om konstruktion.....	11
Beskrivning av exteriör före åtgärder.....	11
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	15
Fasad.....	15
Tak.....	18

Bilaga 1. Fasader

Bilaga 2. Tak och plan över vind

Inledning

Det gamla regementet A4 ligger inne i Östersunds stad och har efter nedläggningen 1998 omvandlats till Campus för Mittuniversitetet. Byggnad 16, Exercishuset, är en av flera byggnader som är bevarad på området. Länsstyrelsen beviljade 2008-06-26 tillstånd till renovering av fasad och omläggning av yttertak på byggnad 16 (lst d nr 432-5338-08). Byggnaden kallas Gymnastikhuset eller Exercishuset och ingår i det statliga byggnadsminnet Norrlands Artilleriregemente A 4, Östersunds kommun, Jämtlands län.

Byggnad 16 har i etapper under 2008-2010 genomgått en utvändig restaurering. Åtgärderna innebar i korthet ommålning av fasader, omläggning av yttertaket samt nya stuprör. Yttertaket lades om 2008 och målades färdigt 2009. Slutbesiktning utfördes 2009-10-09. Fasaderna i övrigt har renoverats sommaren 2010. Slutbesiktning av fasadernas restaurering gjordes 2010-07-08.

Antikvarisk kontroll och dokumentation har utförts av Boel Melin, Martina Berglund och Christina Persson, Jamtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör uppbyggnaden finns i läns museets arkiv. Filmerna har nummer: 08M028, 08M029 och 08M031. Även digitala bilder finns brända på en cd-skiva som förvaras tillsammans med övriga handlingar.

Östersund den 7 september 2010

Christina Persson
Antikvarie

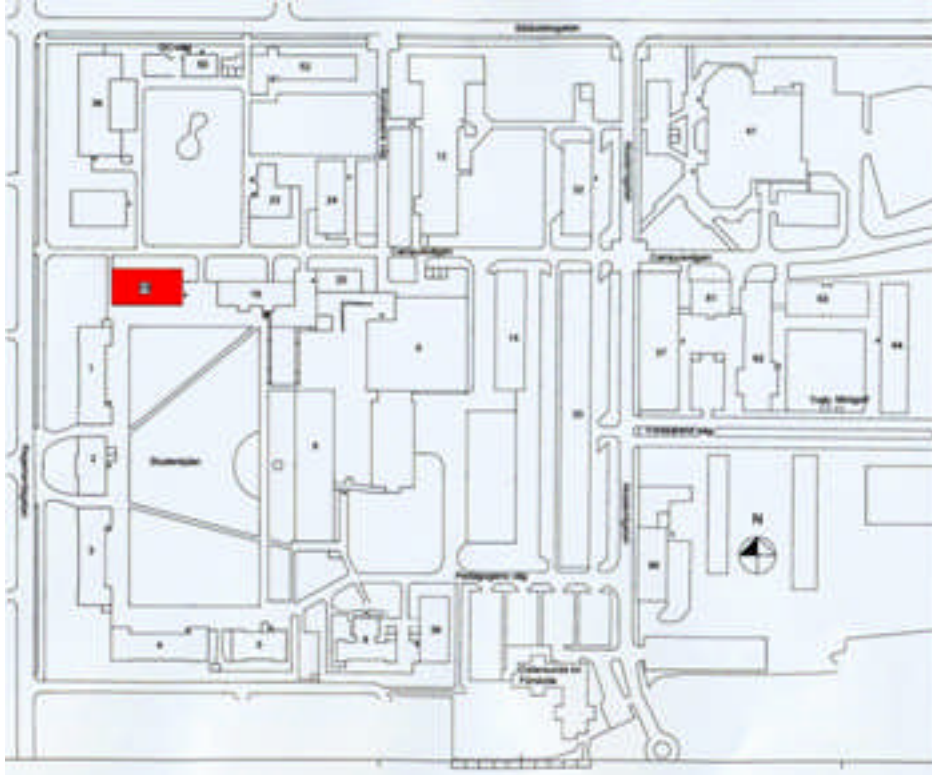
Fastighetsuppgifter m.m.

Objekt	Byggnad 16, Campus A4 Östersund
Dnr JLM	390/2008 F8A
Dnr LST	432-5338-08
Fastighet	Artilleristen 1, Byggnad 16, Östersunds stad och kommun
Fastighetsägare	A4 Campus AB Studentplan 2 831 35 Östersund Kontaktperson: Tomas Fuchs
Uppdragsgivare	Fastighetsägaren
Projektör	<i>Arkitekt</i> GisteråSjöstrand Arkitektur AB Box 641 831 27 Östersund
Beställarens kontrollant	P Dillner Bygg & Miljöprojekt Kyrkgatan 58 831 34 Östersund
Entreprenörer	<i>Tak</i> Delsius plåt AB Kontaktperson: Roger Delsius <i>Målning av fasad</i> G Perssons Måleri AB Kontaktperson: Evy Persson
Antikvariskt sakkunnig	Jamtli Kulturhistorisk sektion Box 709 831 28 Östersund Kontaktperson: Christina Persson

Karta

Situationsplan

Situationsplan över Campusområdet med Exercishuset markerat.

Miljöbeskrivning

Kasernetablissemnet inordnar sig i Östersunds rutnätsplan från 1788. Flertalet byggnader är uppförda i putsat tegel men även träbyggnader ingår i beståndet, däribland byggnad 16, Exercishuset. Kasernområdet förlades till Östersunds östra stadsgräns. Byggnad 16, Exercishuset är placerat i vinkel mot kanslibyggnadens norra kasern och bildar tillsammans med kasernhuset det nordvästra hörnet av den tidigare benämnda Exercisplanen, numera Studentplan.

Historik

Dåvarande Kungliga Norrlands artilleriregementes kasernetablissemnet började uppföras i enlighet med 1892 års försvarsbeslut samma år efter ritningar av O.A Busch och Erik Josephson. Detta var arkitekten Erik Josephsons första kasernetablissemnet, som skulle följas av många flera. Josephson ritade kanslihuset med omgivande kaserner. Totalt 18 byggnader stod färdiga 1895, förutom kaserner bl. a. matsal, gymnastikhus, ridhus och stallar.

Inflyttningen skedde successivt under åren 1893-1895. 1897 invigdes etablissemnet av kung Oscar II. Förbandet var då det enda artilleriförbundet i Norrland. I jämförelse med den glesa och låga dåtida stadsbebyggelsen torde kasernområdet ha varit dominerande. Kanslihuset med sitt torn och omgivande kaserner utgjorde en representativ front ut mot staden och Artillerigatan som gavs esplanadkaraktär med dubbla trädrader.

Gavelfasaden har vid något tillfälle, möjligen under 1950-talet, byggts om i samband med tillkomsten av omklädningsrum och en mindre våning i Exercishuset. Vid det tillfället flyttades entrépartiet söderut samtidigt som två smala, liggande fönster togs upp. Det stora fönstret nedtill kortades nedtill av hänsyn till det nya våningsplanet.

Regementet har byggts till i olika omgångar under årens lopp, senast 1972 då en militärrestaurang byggdes. 1974 övergick A4 till att bli en ren utbildningsmyndighet. De sista värnpliktiga blev klara med sin utbildning under våren 1997. A4 fanns kvar som regemente fram till 31 december 1997.

Byggnad 16, Exercishuset, var som namnet antyder en byggnad för gymnastik och kroppsliga övningar.

Pilen visar byggnad 16, Exercishuset. Foto från 1890-talet. (Reproneg 85 X-193/9, Jamtlis Arkiv)

A 4:s kaserngård med Exercishuset till vänster i bild. (Reproneg 85 X-46/5, Jamtlis Arkiv.)

Byggnad 16 - historik

Byggnad 16, tidigare exercishus, färdigställdes 1893. Gavelfasaden åt öster har någon gång under 1950-talet byggts om i samband med tillkomsten av omklädningsrum och en mindre övervåning i Exercishuset. Vid det tillfället flyttades entrépartiet söderut samtidigt som två liggande fönster togs upp. Det stora fönstret i mitten kortades av nedtill av hänsyn till det nya våningsplanet.

År 2002 beviljade Länsstyrelsen i Jämtland en ombyggnad i exteriören på byggnad 16, Exercishuset (1st dnr 432-7037-02). Ändringarna syftade till att förbättra nyttjandet av byggnaden. Under denna ombyggnad sattes en sekundär dörr samt två liggande fönster igen på östra gaveln. På östra gaveln sattes istället en nyttillverkad centralt placerad pardörr, i enlighet med tidigare utförande. En rullstolsramp utformades av sten i enlighet med äldre rampen på byggnadens långsida. Detta var en åtgärd för att tillgängliggöra byggnaden för rörelsehindrade. En brandutrymningsväg togs upp på norra långväggen. Brister som påtalades vid Länsstyrelsens besiktning var synliga generalskarvar vid den igensatta dörren samt en avvikande fotbräda i färdiglackad plåt (inte galvaniserad plåt som övrig fotplåt).

Kulturhistorisk värdering

Byggnad 16, Exercishuset, byggdes år 1893 och är därmed ett av områdets äldsta hus. Byggnaden är en av få träbyggnader på området och utformningen är präglad av nationalromantik och snickarglädje till skillnad från etablissementets karaktärsbyggnader som utfördes i historiserande vasarenässansarkitektur utförda i putsat tegel med flertalet stenuitsmyckningar. Exteriörerna i hela området bevarar i huvudsak sin ursprungliga karaktär.

Delar av området förklarades som statligt byggnadsminne redan 1935. 1997-10-12 utvidgades byggnadsminnet enligt beslut av regeringen och 1998-01-04 förklarades att området övergått till byggnadsminne enligt 3 kap 7 § (SFS 1988:950) lagen om kulturminnen mm.

Antikvariskt resonemang

Målsättningen med renovering av fasad och omläggning av yttertak har varit att slå vakt om Exercishusets kulturhistoriska värde och karaktär som en del av ett militärt byggnadsminne. Takomläggningen har inneburit en återgång till det ursprungliga utförandet i material och läggningssätt. Detta gäller även fasaden och dess snickerier där moderna färgmaterial har avlägsnats för att återskapa kulör och lyster med en ursprunglig typ av linoljebaserad färg.

Renoveringen gäller här endast ytskikten eftersom träet i den undeliggande panelen och snickeriarbetena är i gott skick.

På grund av att byggnad 16, Exercishuset, ingår i byggnadsminnet Norrlands Artilleriregementes kasernetablisement gäller särskilda föreskrifter, de som gäller byggnad 33 är följande:

1. Byggnaderna får inte rivas eller flyttas, ej heller till sitt yttre byggas om eller förändras så att dess kulturhistoriska värde minskar.
2. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras med ursprungliga byggnadsmaterial och färger på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
3. Området inom situationsplanen skall vårdas och hållas i sådant skick att dess karaktär inte förvanskas.

Benämning av byggnadsdelar

Väggarna märks efter de väderstreck de är vända mot. Fönster och dörröppningar numreras från höger till vänster på varje fasad.

Bild 3. Bild från 1896. (Glasplåt A 4 76, Jämtlis Arkiv).

Byggnadsbeskrivning

Byggnad 16 Exercishuset/gymnastiksal

Byggnad 16, Exercishuset, är med en våning förutom en del med två. Byggnaden är uppförd med trästomme på kalkstenssockel. Fasadmaterialet är liggande spontad panel.

Uppgifter om konstruktion

Grund	Stensockel i kalksten.
Stomme	Trästomme.
Bottenbjälklag	Trä
Mellanbjälklag	Trä
Takkonstruktion	Takstolar av trä, råspont, tjärpapp
Taktäckning	Skivtäckt plåt

Beskrivning av exteriör före åtgärder

Fasadfärgen har analyserats av Alcro-Beckers AB inför målningen.

Fasadpanel	Liggande spontad panel i bra kondition, målad med alkydoljefärg under akrylatfärg. Färgen flagar och krackelerar. Kulören uppfattas idag som rosa men enligt vårdplanen från 1987 ska byggnaden ha varit målad gul. Antagligen har pigmentet i färgen inte varit kulörbeständigt.
Fönster/ portomfattningar	Målade med alkydoljefärg
Fönsterbågar	Målade med alkydoljefärg
Dörrblad	Målade med alkydoljefärg

En dörr sattes igen vid renoveringen 2002 vilket syns tydligt genom generalskarven och fotplåten (bild nr 08m028/05).

Ett av fönstren vid den södra sidan (bild nr 08m028/06).

Huvudentrén på den södra sidan (bild nr 08m028/11).

Sockel

Obehandlad kalkstenssockel.

Tak

Falsad bandplåt fanns på det södra takfallet, det norra takfallet var skivtäckt. Färgen flagade och plåten var rostangripen. Råsponten var i bra kondition, med enstaka undantag för röta.

Ventilationslucka i kalkstenssockeln (bild nr 08m028/16).

Plåttaket på den södra sidan innan omläggningen (bild nr 08m028/08).

Utförda åtgärder

Fasad

Kulörer har valts efter gällande vårdplan, 1987-05-15, för A4 Campus och byggnad 16. Den gula kulören i vårdplanen avvek från den innan restaureringen befintliga rosa kulören på panelen. Anledningen till att fasaden var rosa beror med största sannolikhet på att pigmentet i den gula färgen inte varit kulörbeständigt.

Uppstrykningsprover har utförts på varje angiven kulör under arbetets gång. Beställaren samt den antikvariska kontrollanten har godkänt kulören före färdigstrykning.

Fasadpanel

Den liggande spontade panelen hade enligt vårdplanen en gul färg, NCS 1030-Y30R. Det visade sig vid skrapningen med speedheater av den norra fasaden att en äldre gul färg delvis fanns bevarad under de yttersta lagren av färg som låg mycket nära uppstrykningsprovet av den gula kulören. Den norra fasaden var den i sämst skick. På de övriga fasaderna användes fasadtvätt och lösa färgflagor skrapades bort.

Panel och listverk som var skadade av röta byttes ut mot ny panel med samma dimensioner. I partier där det suttit dörrar eller fönster samt tagits bort, främst på östra gaveln, byttes likaså panelen så att generalskarvarna försvann.

Listverk

Lisenserna och det övriga listverket på fasaden är enligt vårdplanen målade i en ljus grå färg, NCS 2005-Y20R. Denna kulör liknande den befintliga kulören på byggnadens listverk.

De liggande sockelbrädorna var mer rötskadade än övrig panel p.g.a. det utsatta läget. På västra gaveln byttes två brädor mitt på väggen. I övrigt byttes mindre delar ut.

Fönster/ Portalomfattningar

Dessa omfattningar hade enligt vårdplanen en ljus grå färg, NCS 3005-Y20R, något mörkare än listverken. Fönster och portalomfattningar hade

innan ommålningen en liknande kulör som den i vårdplanen.

**Fönsterbågar/karm
dörrblad**

Fönsterbågar och karmar hade enligt vårdplanen en grå mörk färg, NCS 5005-Y20R. Fönsterbågarna och dörrbladen hade innan ommålningen en liknande kulör som den i vårdplanen.

Takfot

Takfoten har samma kulör som listverket på fasaden. I vårdplanen anges att panelen skulle målas gul men det fanns inga spår efter gul färg och därför beslutades att måla takfoten enhetligt i ljusgrå kulör, NCS 2005-Y20R..

Sockel

Det saknades plåtluckor på några ställen i ventilerna och det beställdes nya som monterades på plats och målades ljusgrå lika de övriga ventilerna.

Partiet till höger om dörren på östra gavelfasaden där det tidigare har suttit en mindre dörr (se bild sid 12). Heh partiet med pand byttes mot ny så att generalskarven försvann.

Delar av det ilagade listverket på västra gaveln ovanför sockelbrädan som också byttes.

Samma parti av listverket efter att fasaden målats.

Östra gaveln vid slutbesiktningen.

Tak

Plåttaket var på den södra sidan belagt med falsad bandplåt medan det norra takfallet hade skivfalsad plåt med något förskjutna skarvar. Vid omläggningen valde man att lägga skivfalsad plåt på hela taket.

Plåten som har använts var industriellt grundbehandlad och färdigbehandlades på plats med oljealkydbaserad färg från Engwall & Claesson i svart kulör, NCS 9500.

Takfotsränna

Nya takfotsrännor har tillverkats lika befintliga.

Stuprör

Befintliga stuprör har rivits och nya har tillverkats lika de befintliga. Dessa är dock målade svart precis som taket. Vid renoveringen av fasaden påtalades av antikvarisk kontrollant att stuprören enligt vårdplanen ska målas i samma ljusgrå kulör som listverket bakom, vilket är det historiskt brukliga. Fastighetsägaren ville dock att stuprören precis som på övriga byggnader på Campus skulle vara svarta och vid slutbesiktningen av målningen hade stuprören inte målats.

På det norra takfallet var plåttaket skivfalsat (08m031/18).

Ny underlagspapp har lagts (bild nr 08m029/32).

Den nya plåten håller på att läggas (bild nr 08m029/27).

Delar av det nya plåttaket har lagts klart (bild nr 08m028/22).

Takfot med stuprännor innan åtgärd (bild nr 08m028/12).

Nya stuprännor (digital bild nr 1020548).

Det södra takfallet efter åtgärd (digital bild nr 1020553).

Det norra takfallet efter åtgärd (digital bild nr 1020547).

Bilaga 1. Fasader

